

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТІСНОЇ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ РІЗНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

CHARACTERISTICS OF PERSONAL PRE-PROFESSIONAL PREPARADNESS OF FUTURE TEACHERS OF DIFFERENT PEDAGOGICAL SPECIALTIES

В статті порушується питання значення особистісних якостей в контексті професійної підготовки майбутніх учителів різних педагогічних спеціальностей. Наголошується, що питання професійного вибору є значущим не лише для майбутнього фахівця, а й для суспільства в цілому. Педагогічна професія це відповідальний і складний вид діяльності і майбутній учитель має виявляти певні допрофесійні особистісні якості, які стануть передумовою його якісної професійної підготовки. Професійна діяльність учителів різних спеціальностей вимагає різних особистісних якостей, нахилів та здібностей що, на жаль, ніяк не враховується при прийомі здобувачів в ЗВО.

В статті описується методика оцінювання вихідного стану професійно значущих особистісних якостей майбутніх фахівців спеціальностей «Фізична культура» і «Спеціальна освіта». Обираючи спеціальності «Фізичне виховання» і «Спеціальна освіта (Логопедія)» виходили з того, що на сучасному етапі, відповідно до соціальних очікувань, провідними функціями і для учителя фізичної культури і для спеціального педагога є оздоровча, корекційна і розвивальна. Значущими для цих педагогічних напрямів є діагностичні, аналітичні, прогностичні уміння. Зазначається, що дослідження включало як само оцінювання здобувача, так і зовнішнє оцінювання, яке проводили однокурсники. Результатом чого стало створення двох професійних профілів, власного і по результатам зовнішнього оцінювання. Порівняння їх дозволило кожному здобувачу визначити якості та риси особистості, які потребують удосконалення задля досягнення показників професійного зростання по обраному педагогічному напрямку. Аналізуючи сформованість окремих складових у майбутніх фахівців різних спеціальностей відмічаємо, що такі якості як стресостійкість, організаторські здібності, фізичний розвиток і фізична підготовленість мають вищі показники у студентів фаху «Фізична культура». А показники загальної ерудиції, толерантності, вольової саморегуляції, навчальної успішності більше притаманні здобувачам напряму підготовки «Спеціальна освіта».

Одержані результати показали неоднорідність першокурсників по показникам особистісної готовності до педагогічної діяльності певного напрямку; високий рівень свідомості, адекватність суджень та об'єктивність здобувачів вищої освіти педагогічного спрямування.

Ключові слова: майбутні учителя, особистісні якості, спеціальна освіта, фізична культура, професійна підготовка.

The article raises the issue of the importance of personal qualities in the context of professional training of future teachers of different pedagogical specialties. It is emphasized that the issue of professional choice is significant not only for the future specialist, but also for the society as a whole. The pedagogical profession is a responsible and hard type of activity, and the future teacher must demonstrate certain pre-professional personal qualities that will become a prerequisite for his high-quality professional training. The professional activity of teachers of different specialties requires different personal qualities, inclinations and abilities that, unfortunately, are not taken into account during the students admission in higher education institution.

The article describes the method of assessing the initial state of professionally significant qualities of future teachers of specialties "Physical Education" and "Special Education". When choosing specialties "Physical Education" and "Special Education (Logopedics)" we assumed that at the current stage, in accordance with social expectations, the leading functions for a physical education teacher and a special pedagogue are health improving, correctional and developmental. Significant skills for these pedagogical directions are diagnostic, analytic, predictive. We point out that the research includes both self-assessment of the student and external assessment carried out by fellow students. The result was the creation of two professional profile: self- and with results of external assessment. The comparison of them allowed every student to determine qualities and traits of personality that are needed in improvement for reaching the indicator of professional growth in the chosen pedagogical direction. By analyzing the formation of certain components of future specialists of different specialties, we emphasize that students of "Physical Education" specialty have higher rates of such qualities as stress resistance, convening power, physical development and physical preparedness. And indicators of general erudition, tolerance, volitional self-control, academic success is characteristic of students of "Special education" training direction.

The obtained results showed heterogeneity of first-year students in indicators of personal readiness for pedagogical activity of a certain direction; a high level of consciousness, adequacy of statements and objectivity were demonstrated by higher education students of both training directions ("Physical Education" and "Special Education").

Key words: future teachers, personal qualities, special education, physical education, professional training.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/81.2.19>

Начинова О.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти і реабілітації
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми. Питання професійного відбору майбутніх учителів сьогодні є актуальним для суспільства взагалі, а для педагогічної спільноти зокрема. На жаль з випускниками загальноосвітніх шкіл не передбачено планових професійно-орієнтованих заходів і майбутню професію

більшість із них обирають на власний розсуд, не завжди враховуючи власні здібності, схильності та особистісні якості.

Разом з тим, педагогічна професія, вже на початковому етапі вимагає наявності у її здобувача певних особистісних якостей, нахилів

і формувань: потребу в спілкуванні, високу відповідальність та принциповість, емоційну чутливість, сміливість в соціальних контактах та ін. (Т. Кудрявцев, А. Сухарев). Відсутність чи недостатній розвиток яких позначається на показниках професійної підготовленості майбутнього фахівця педагогічного профілю.

Суттєвим є також той факт, що професійна діяльність учителів різних спеціальностей вимагає різних особистісних якостей, нахилів та здібностей. Так, наприклад, за Н. Бурлаковою для учителів фізичної культури специфічними професійно важливими якостями є м'язова сила і аеробна витривалість, стійкість до стресу, вольова активність, стійкість і переключення уваги. Тоді як учителя-філологи мають мати яскраве, точне, образне сприйняття, лінгвістичну пам'ять і спостережливість, багатство мовлення та його легкість і виразність (Т. Хрустальова). Для фахівця спеціальної освіти провідними якостями особистості є доброзичливість, емпатійність, витримка, толерантність і тактовність (Є. Клімова, І. Яковлева).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що різні аспекти професійної підготовленості майбутнього вчителя достатньо досліджені в педагогічній науці. Удосконалення різних сторін професійної підготовленості були предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, як комплексний, інтегрований стан фахівця її вивчали М. Данилко, І. Ісаєв, Н. Мойсеюк, П. Джуринський, А. Линенко, В. Наумчук, А. Хуторської та інші; структуру підготовленості фахівця досліджували Л. Іванова, С. Кубіцький, В. Наумчук, О. Петунін, М. Віленський, Н. Кузьміна та ін. Повно і ґрунтовно досліджена структура професійно-педагогічної діяльності в усіх її фахових аспектах О. Абдуліною, Ю. Алферовим, Л. Ахмедзяновою, І. Богдановою, Ф. Гоноболіним, І. Зязюном, Т. Ільїною, З. Курлянд, А. Линенко, Г. Нагорною, В. Слассьоніним, Р. Хмелюк та іншими науковцями. Але наголошуємо на тому, що достатній рівень професійної підготовленості можливий при наявності у здобувача певних професійно значущих здібностей та нахилів, якостей особистості, як підґрунття для формування професійних якостей. Особистісний розвиток в контексті педагогічної професійної діяльності вивчали А. Линенко, Г. Балл, Н. Зубанова, Г. Соколова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на те, що різні складові підготовки учителя до майбутньої професійної діяльності досліджувалось з багатьох сторін ряд питань залишилось поза увагою. Не розкрити особливості професійної підготовки фахівців в залежності від вихідного рівня особистісної підготовленості здобувача до певної педагогічної діяльності. Практично відсутні дані щодо переліку особистісних якостей, здібностей майбутніх учителів різних

педагогічних спеціальностей. Утруднює визначення професійно значущих якостей те, що досліджуються на визначення рівня професійної готовності, як правило, ті хто обрав професію учителя і знаходяться на початку професійного шляху, а не ті хто досяг успіхів в професійній діяльності. Такий стан практично унеможливорює ранню діагностику професійної придатності здобувача освіти і ускладнює побудову власного маршруту професійного удосконалення, що найбільш актуально у період навчання студента.

Мета статті в тому щоб дослідити, проаналізувати і порівняти особистісні характеристики майбутніх учителів різних спеціальностей а саме: «Фізична культура» і «Спеціальна освіта. (Логопедія)», з метою подальшої розробки оптимального маршруту професійного удосконалення за обраним педагогічним напрямом з урахуванням вимог «Освітньо-кваліфікаційної характеристики «Бакалавр» визначеної спеціальності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до «Освітньо-кваліфікаційної характеристики «Бакалавр» за спеціальністю – «Фізична культура» [1] підготовленим до професійної діяльності буде такий учитель фізичної культури, який володітиме основними положеннями теорії та методики фізичного виховання, знаннями про закономірності розвитку людського організму, враховуватиме стан здоров'я, вікові й індивідуальні особливості школярів, рівень їхнього фізичного розвитку та фізичної підготовленості, з метою збереження і зміцнення здоров'я в процесі фізичного виховання, буде вміти формувати поставу і вдосконалювати будову тіла, організовувати спеціальні процедури загартувального і оздоровчо-відновлювального характеру.

Сучасна модель фахівця з фізичного виховання передбачає формування в нього інтеграційних професійних умінь більш високого рівня: аналітичних, діагностичних і рефлексивних. Основний акцент робиться на розвиток професійної рефлексії, яка потребує сформованості адекватного само оцінювання, спрямованості на саморозвиток. Вона розглядається О. Тимошенко як умова розвитку професіоналізму педагога і його підготовленості до діяльності в сучасній практиці навчання, зорієнтованій на саморозвиток особистості [7, с. 31]. Л. Іванова вважає, що у визначенні підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури важливими критеріями є ціннісне ставлення до майбутньої діяльності, сформованість педагогічного мислення та комунікативних здібностей. При цьому загальним показником розвитку особистості майбутнього вчителя виступає міра його різнобічної творчої активності.

За для визначення вихідного рівня підготовленості здобувачів до професійної діяльності учителя фізичної культури і спеціально педагогічного фаху зі студентами першого курсу

інституту фізичної культури спорту та реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського» на дисципліні «Вступ до спеціальності» було організовано само-спостереження, самоаналіз і анкетування, в якому взяло участь по 30 здобувачів освіти першого року навчання кожного напрямку підготовки. В ході якого здобувачі оцінювали власну готовність по ряду тестів «Готовність до саморозвитку», «Самооцінка впевненості в собі», «Наскільки я вмію володіти собою» та ін. [4, с. 170-180]. Результати тестів дали змогу здобувачам адекватно оцінити рівень сформованості особистісних якостей для побудови професіограми. Здобувачам було запропоновано провести власне оцінювання по показникам суттєвим для професійної діяльності учителя, наприклад: моральні якості, комунікативні вміння, стресостійкість, почуття гумору, організаторські уміння, толерантність, волюва саморегуляція, навчальна активність, загальна ерудиція, фізичний розвиток та фізична підготовленість. Обираючи ці якості виходили з того, що вони є необхідними для педагогічної діяльності, як для учителя фізичного виховання, так і для спеціального педагога. Паралельно з само оцінюванням кожного здобувача освіти по цим же показникам оцінювали три сокурсники, це було зовнішнє оцінювання. Оцінювання проводилось по 5-ти бальній системі де 5 – найвищий рівень прояву якості, а 1 – якість знаходиться на дуже низькому рівні (5 – вищий рівень, 4 – достатній рівень, 3 – задовільний рівень, 2 – низький рівень, 1 – дуже низький (якість не сформована)). По одержаним даним здобувачі будували два професійні рельєфи особистості: по власним даним і по зовнішнім оцінкам. Порівняння професійних рельєфів дало можливість здобувачам скорегувати власну самооцінку, більш правильно визначити складові саморозвитку та напрям професійного самовдосконалення.

Обираючи спеціальності «Фізичне виховання» і «Спеціальна освіта (Логопедія)» виходили з того, що на сучасному етапі, відповідно до соціальних очікувань, провідними функціями і для учителя фізичної культури і для спеціального педагога є оздоровча, корекційна і розвивальна. Значущими для цих педагогічних спеціальностей є також уміння педагогічного спостереження та діагностики станів дітей, аналізу одержаних даних, моніторингу змін, які відбуваються в психофізичних показниках дитини під час занять, прогностичні уміння та здатність поточної корекції методики педагогічного впливу відповідно до потреб дитини.

Спеціальні педагоги працюють з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: порушення, відхилення, недорозвиток, межові стани тощо. Вище зазначені уміння є обов'язковими професійними вміннями, без яких неможливе надання освітньо-виховних послуг дітям цього контингенту. Учителя фізичної культури проводять

освітньо-виховний процес, відповідно до навчальних програм, з учнями певної вікової категорії, як правило практично здоровими. Але фізичні навантаження, які передбачені програмою і без яких неможливий фізичний розвиток дітей, потребують постійного поточного контролю психофізичного стану учнів. Положення ускладнюється тим, що сьогодні, навіть в загальноосвітніх закладах навчаються діти, які мають відхилення розвитку та навчаються в інклюзивних та інтегрованих учнівських колективах. Фізична культура єдиний предмет в процесі опанування яким діти мають проявляти фізичні зусилля, що вимагає від учителя умінь прогнозування, діагностики, аналітичних умінь та швидкого прийняття рішень відносно дозування навантаження. З огляду на це вважаємо, що і учитель фізичної культури, і спеціальний педагог вже на момент вступу до закладу вищої освіти повинні мати сформованими ті особистісні якості, які стануть підґрунтям розвитку професійно-значущих умінь та якостей. Якщо з'ясується що рівень сформованості цих особистісних якостей недостатній, майбутній вчитель матиме час для їх удосконалення, що значно підвищить рівень професійної підготовленості фахівця.

Аналіз одержаних результатів показав, що здобувачі «Спеціальної освіти» оцінюють сформованість власних професійно значущих особистісних якостей у 80% на середньому і достатньому рівнях, 14% – на задовільному рівні, а 6% – на високому рівні. Здобувачі спеціальності «Фізичне виховання», по результату само оцінювання засвідчили, що високому рівню не відповідає ніхто, достатній рівень мають 75% здобувачів, решта – відповідають задовільним показникам. Аналіз одержаних даних показав що, результати само оцінювання здобувачів практично співпадають із зовнішнім оцінюванням. У більшості розходження в показниках становило біля 5%. Це свідчить про високий рівень свідомості, адекватність суджень та об'єктивність здобувачів освіти, що дає надію на професійний саморозвиток майбутніх фахівців.

Аналізуючи сформованість окремих складових у майбутніх фахівців різних спеціальностей відмічаємо, що такі якості як стресостійкість, організаторські здібності, фізичний розвиток і фізична підготовленість мають вищі показники у студентів фаху «Фізична культура». А показники загальної ерудиції, толерантності, волювої саморегуляції, навчальна успішність вище у здобувачів «Спеціальної освіти». Всі майбутні учителі відмічали високий та достатній рівень розвитку моральних якостей особистості, почуття гумору та комунікативні вміння.

Висновки. Одержані результати показали неоднорідність першокурсників по показникам особистісної готовності до педагогічної діяльності певного напрямку. У більшості здобувачів педагогічної освіти, які прийняли участь в дослідженні,

особистісні професійно значущі якості сформовані на достатньому рівні (75%–85%) і є гарна передумова якісної професійної підготовки даних студентів по обраним спеціальностям. Окремо відмічаємо високий рівень самоаналізу, відповідальність до визначення власних професійних перспектив у здобувачів даних напрямів підготовки. Такий свідомий підхід є запорукою як саморозвитку особистості, так і розвитку у професійному плані.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в оцінюванні динаміки зрушень в особистісних якостях здобувачів освіти впродовж їх професійного навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки по спеціальності 010100 «Педагогіка і методика середньої освіти. Фізична культура» (бакалаври). МОН України. Київ.
2. Зубанова Н. Ю. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук із фізичного виховання та спорту: 24.00.02. Луцьк, 1998. 16 с.
3. Лисенко К. О. Професійний розвиток та професійні деформації особистості спеціального педагога. Теорія та практика спеціальної педагогіки та психології. К., 2024. С. 79–90.
4. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. К. : Академвидав, 2012. 200 с.
5. Соколова Г.Б. Психологічні властивості особистості вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. *Наукові перспективи*. 2024. Вип. 7 (49). С. 134–137.
6. Соколова Г.Б. Психологічні властивості особистості вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. *Габітус*. 2024. № 62. С. 121–126.
7. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти. К., 2009. 40 с.